
МЕДІАОСВІТА

УДК 316.77:004.77.37

[https://doi.org/10.32840/cpu2219-8741/2026.2\(66\).15](https://doi.org/10.32840/cpu2219-8741/2026.2(66).15)

А. О. Бессараб

доктор наук із соціальних комунікацій, професор
професор кафедри психології та соціальної роботи
e-mail: staicy@ukr.net, ORCID: 0000-0003-3155-5474
КЗВО «Хортицька національно-реабілітаційна академія» ЗОР
вул. Наукове містечко, 59 (острів Хортиця), м. Запоріжжя, Україна, 69017

Г. М. Волинець

кандидат філологічних наук, доцент
доцент кафедри журналістики
e-mail: volynec@ukr.net, ORCID: 0000-0003-1266-0578
Національний університет «Запорізька політехніка»
вул. Жуковського, 64, м. Запоріжжя, Україна, 69063

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ТА КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В СУЧАСНІЙ МЕДІАКУЛЬТУРІ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Метою статті є комплексний аналіз сучасних практик неформальної медіаосвіти в Україні, онлайн-курсів і цифрових освітніх платформ у контексті формування медіаграмотності, критичного мислення та інформаційної стійкості громадян в умовах гібридних загроз, інформаційних війн, дезінформації та розвитку генеративного штучного інтелекту.

Методологія дослідження. У дослідженні використано контент-аналіз офіційних платформ медіаосвітніх проєктів України, компаративний метод для порівняння форматів і тематичних напрямів онлайн-курсів, критичний аналіз наукового дискурсу з проблем медіаосвіти та медіаграмотності, а також емпіричний метод збору й аналізу первинних даних шляхом анкетування студентської аудиторії закладів вищої освіти. Метод узагальнення та систематизації застосовано для формування типології сучасних медіаосвітніх проєктів і визначення їх функцій у системі неформальної освіти.

Результати. Проаналізовано сучасний стан розвитку неформальної медіаосвіти в Україні та визначено її роль у формуванні критичного мислення, цифрової культури й інформаційної безпеки особистості. Досліджено діяльність державних, громадських і міжнародних інституцій у сфері медіаграмотності, зокрема проєктів «Фільтр», «Very Verified», «Медіаграмотність: практичні навички», «Медіаграмотність для освітян», «Інформаційна гігієна під час війни» тощо. Встановлено, що онлайн-курси орієнтовані на розвиток навичок фактчекінгу, верифікації інформації, розпізнавання маніпуляцій, цифрової безпеки та аналізу алгоритмів соціальних мереж. Запропоновано класифікацію медіаосвітніх проєктів за цільовою аудиторією та типологією контенту. Визначено основні формати неформальної медіаосвіти: академічні масові онлайн-курси (МООС), едьютейнмент, інтерактивні й гейміфіковані проєкти, синхронні експрес-ініціативи. Значну увагу приділено ролі ігрових механік та інтерактивних симуляцій у формуванні стійкості до дезінформації. Результати проведеного анкетування студентів засвідчили високий рівень зацікавленості курсами з медіаграмотності та позитивний вплив навчання на зміну підходів до споживання інформації. Найбільшу практичну цінність для респондентів мають теми критичного мислення, фактчекінгу, цифрової безпеки, алгоритмів соціальних мереж та виявлення ШІ-генерованого контенту.

Новизна дослідження полягає в комплексному аналізі сучасної екосистеми неформальної медіаосвіти України в умовах цифрових трансформацій і гібридних інформаційних загроз. У статті систематизовано актуальні українські онлайн-курси з медіаграмотності, запропоновано їх типологію за форматом і цільовою аудиторією, а також визначено специфіку

використання гейміфікації, інтерактивних практик і цифрових платформ у процесі формування критичного мислення та інформаційної стійкості громадян.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання його результатів для розроблення нових курсів із медіаграмотності, удосконалення програм неформальної освіти, інтеграції цифрових інструментів і гейміфікованих методик у навчальний процес, а також для формування стратегій протидії дезінформації та розвитку критичного мислення серед різних вікових і соціальних груп населення. Матеріали статті можуть бути використані викладачами, тренерами, журналістами, медіаекспертами, дослідниками соціальних комунікацій та організаторами освітніх проєктів.

Ключові слова: медіаосвіта, медіаграмотність, критичне мислення, неформальна освіта, цифрова грамотність, дезінформація, фактчекінг, онлайн-курси, інформаційна безпека, штучний інтелект.

I. Вступ

Для сучасного глобального інформаційного простору характерна безпрецедентна динаміка виробництва та споживання контенту. В умовах гібридних загроз, інформаційних війн, масового поширення фейків та маніпулятивних технологій спроможність критично оцінювати медіапотоки перетворилася з вузькопрофесійної навички на базову життєву компетентність сучасної людини. Медіаграмотність сьогодні є ключовим інструментом забезпечення інформаційної безпеки особистості та суспільства загалом.

Водночас традиційна система формальної освіти через свою інституційну інертність та тривалий цикл оновлення освітніх програм не завжди встигає оперативно реагувати на появу нових медіазагроз (зокрема, використання штучного інтелекту для генерації дипфейків чи алгоритмічні маніпуляції в соціальних мережах). За цих обставин особливої ваги набуває неформальна освіта. Завдяки своїй гнучкості, мобільності та практико-орієнтованості короткострокові курси, тренінги й інтенсиви з медіаграмотності стали головним майданчиком для оперативного підвищення рівня цифрової гігієни серед різних вікових і соціальних груп населення. Активно в цьому напрямі працює, зокрема, Академія української преси, проводячи навчальні заходи та видавничу діяльність [1]. Базовими для української медіаосвіти стали видання «Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд» В. Іванова та О. Волошенюк [13], «Практична медіаграмотність» за редакцією О. Волошенюк [3], посібник «Медіаграмотність під час війни: теорія, методика та інтерактив», підготовлений О. Довженком, А. Єгоровою, Т. Івановою, В. Міським, В. Потаповою та А. Юричком у 2024 р. [4]. У цих виданнях подано методики інтеграції медіаграмотності в освітній процес, практичні вправи, кейси та інструменти розвитку критичного мислення.

Дослідження «Детектора медіа» та ПРООН зафіксували кілька важливих трендів щодо того, як українці ставляться до дезінформації й потреби в навчанні. По-перше, учасники опитування мають запит на навички з медіаграмотності: 55–56% українців чітко усвідомлюють, що дезінформація та маніпуляції в медіа є значущою проблемою. Більшість опитаних визнають, що суспільство має гостру потребу в підвищенні критичного оцінювання інформації. За останніми даними вимірювання так званого індексу медіаграмотності, загальний рівень стійкості українців до інформаційних маніпуляцій після різкого стрибка у 2022 р. стабілізувався на високих показниках. Наразі 69% українців мають рівень медіаграмотності «вище середнього» (60%) та «високий» (9%). Частка тих, хто взагалі ніколи не перевіряє контент на достовірність, знизилася до 30% (раніше цей показник сягав 37%) [15].

Потреба в нових курсах неформальної освіти продиктована тим, що ландшафт загроз швидко змінюється. Наприклад, частка українців, які використовують ШІ в роботі чи навчанні, стрімко зростає. Це створює величезний запит на курси, які вчать розпізнавати саме генеративні фейки (дипфейки, згенерований ШІ текст).

Проблематика медіаосвіти та розвитку медіаграмотності в сучасних умовах цифровізації є одним із ключових напрямів досліджень у сфері соціальних комунікацій та освіти. У наукових працях медіаграмотність розглядають не лише як сукупність навичок роботи з інформацією, а як комплексну систему формування критичного мислення, цифрової культури та інформаційної безпеки особистості. Поняття медіаграмотності та проблеми медіаосвіти розкривають у своїх дослідженнях зарубіжні вчені (докладно про це написано в статті Ю. Руденко та В. Овчаренка [14]): англійські науковці – Р. Валліс (R. Wallis), Д. Букінгем (D. Buckingham); канадські – Н. Андерсен (N. Andersen); К. Воршоп (C. Worsnop); шведські – М. Мелтон (M. Melton); німецькі – Ю. Гюнтер (Jü. Hüther), Б. Шорб (B. Schorb). Медіаосвітні проєкти Італії розглянуто в публікації аторок цієї статті [2]. Питання розвитку медіаосвіти та формування медіакультури в Україні досліджували О. Волошенюк, В. Іванов, Т. Іванова, Г. Онкович, Г. Почепцов та ін. У статті А. Бессараб, І. Пенчук, В. Бабенка, Г. Волинець, А. Пігури особливу увагу приділено ролі медіаосвіти в протидії інформаційно-психологічним операціям серед молоді. Автори наголошують на розвитку медіа- та інформаційної грамотності як ефективного інструменту формування стійкості до дезінформації, маніпулятивних технологій та пропаганди й важливості інтеграції до курсів медіаграмотності елементів

критичного аналізу медіатекстів, цифрової етики та безпечної комунікації в онлайн-середовищі [19]. У статті О. Мітчук, І. Пенчук, Н. Подлужної, О. Маловічко, О. Широбокової, А. Трегуб цифровізацію розглянуто як фактор трансформації соціальної комунікації та освітнього середовища й зазначено, що сучасні цифрові платформи суттєво змінюють механізми поширення інформації та способи взаємодії аудиторії з медіаконтентом. У цьому контексті медіаосвіта набуває нового значення, оскільки потребує формування навичок аналізу цифрових джерел, перевірки достовірності інформації та адаптації до нових форматів комунікації [22]. Важливий аспект розвитку сучасної медіаосвіти висвітлено в статті М. Бутиріної, Т. Гиріної, І. Пенчук, І. Бондаренко, Г. Скуртул, Н. Тяпкіної, присвяченій інноваційним моделям та стилям медіаосвітньої діяльності в умовах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Науковці акцентують увагу на переході від традиційних методів навчання до інтерактивних цифрових практик, що передбачають використання онлайн-платформ, мультимедійних інструментів та технологій цифрової взаємодії. Авторки також доводять, що сучасні курси медіаграмотності мають бути орієнтовані на розвиток аналітичного мислення, цифрової компетентності та навичок самостійного опрацювання інформації [21]. У статті А. Бессараб, І. Пенчук, Г. Микитів, А. Трегуб, А. Мадей, О. Козачок проаналізовано роль викладачів журналістики у формуванні медіаграмотності студентів: викладачі медіадисциплін повинні не лише передавати професійні знання, а й формувати у студентів навички критичного оцінювання медіаконтенту, розпізнавання маніпулятивних технологій та відповідального споживання інформації. У статті підкреслено необхідність оновлення освітніх програм відповідно до викликів цифрового суспільства та активного впровадження практикоорієнтованих курсів медіаграмотності [20]. Водночас А. Досенко та Л. Масімова простежують трансформацію підготовки майбутніх журналістів в умовах війни й цифрових викликів, зокрема розвиток медіаграмотності, цифрової безпеки, критичного мислення та проектної діяльності на прикладі кафедри журналістики ТНУ ім. В. І. Вернадського, описуючи власний досвід [5].

Отже, проаналізовані праці демонструють комплексний підхід до розуміння медіаосвіти як важливого елементу підготовки особистості до функціонування в умовах цифрового інформаційного суспільства. Спільною для всіх праць є ідея необхідності інтеграції критичного мислення, цифрових компетентностей, етичних принципів та практичних навичок аналізу медіаконтенту в сучасні курси медіаграмотності. Проте, попри наявність ґрунтовних теоретичних розробок, прикладні аспекти функціонування неформальної медіаосвіти в умовах перманентних інформаційно-психологічних операцій потребують детальнішого вивчення.

II. Постановка завдання та методи дослідження

Метою дослідження є комплексний аналіз сучасних українських практик неформальної медіаосвіти, онлайн-курсів та цифрових освітніх платформ у контексті формування медіаграмотності, критичного мислення й інформаційної стійкості громадян в умовах гібридних загроз, інформаційних воєн та стрімкого розвитку цифрових технологій і штучного інтелекту.

У дослідженні використано такі методи: контент-аналіз – для вивчення змісту українських онлайн-курсів, освітніх платформ і медіаосвітніх проєктів з метою визначення їх тематичних акцентів, форматів навчання та інструментів формування медіаграмотності; компаративний метод – для порівняння українських онлайн-курсів за цільовою аудиторією, структурою, тривалістю, тематикою та освітніми підходами; критичний аналіз наукового дискурсу – для узагальнення теоретичних підходів до трактування понять медіаосвіти, медіаграмотності, цифрової грамотності та критичного мислення в українських і зарубіжних наукових працях; емпіричний метод (анкетування) – для виявлення рівня зацікавленості студентської аудиторії онлайн-курсами з медіаграмотності, визначення найбільш актуальних тематичних напрямів та оцінювання ефективності неформальної медіаосвіти; метод узагальнення та систематизації – для формування типології сучасних медіаосвітніх проєктів і визначення їх ролі у формуванні інформаційної стійкості суспільства.

Джерельну та емпіричну основу дослідження сформовано на основі аналітичних звітів, матеріалів українських навчальних програм, наукових публікацій, офіційних вебресурсів профільних проєктів та освітніх платформ 2021–2026 рр., а також інтерпретації даних проведеного опитування.

III. Результати

Медіаосвіта в Україні побудована на поєднанні демократичних, гуманістичних і компетентнісних принципів, а також на адаптації міжнародного досвіду у сфері медіаграмотності та цифрової освіти. Українська модель медіаосвіти значною мірою спирається на досвід країн Європейського Союзу, а також Великої Британії, Канади, США тощо. Концептуальні засади вітчизняної медіаосвіти були сформовані відповідно до Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, розробленої Національною академією педагогічних наук України. Концепцію впровадження медіаосвіти в Україні було вперше схвалено у 2010 р. Згодом, у 2016 р., Національна академія педагогічних наук України затвердила її переглянуту нову редакцію: документ було адаптовано з урахуванням нових викликів інформаційного суспільства та європейських стандартів, закріпивши на державному рівні поняття критичного мислення. Основні засади цієї Концепції узгоджуються з реформою «Нова українська школа», де медіаграмотність визначена однією з ключових компетентностей сучасної освіти [8].

Питання щодо впровадження медіаграмотності в усі ланки освіти (від дошкільної – до вищої) потребує додаткового дослідження. Ми зупинимось саме на огляді неформальної медіаосвіти в Україні. Провідна роль у процесах інституціоналізації та стратегічного розвитку системи належить дослідницьким центрам: головним джерелом даних є щорічне національне дослідження «Індекс медіаграмотності українців», яке проводить ГО «Детектор медіа» (останнє масштабне опитування презентоване в березні 2026 р. за підсумками зрізу кінця 2025 р.), а також статистика від Національного проекту з медіаграмотності «Фільтр» (МКіС) та ПРООН.

Теоретичні підходи до визначення понять медіаосвіти, медіаграмотності, цифрової грамотності та ШІ-грамотності обґрунтовано в працях як українських, так і зарубіжних дослідників. Так, *медіаосвіту* розглядають як складову освітнього процесу, спрямовану на формування в людини здатності критично сприймати, аналізувати, інтерпретувати та створювати медіатексти. У науковій літературі медіаосвіту трактують як процес розвитку особистості за допомогою масмедіа та розбудови медіакультури суспільства, зокрема й формування «творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, умінь інтерпретації, аналізу та оцінки медіатексту, формування різних форм самовираження за допомогою медіатехніки» [9, с. 182]. У вітчизняних дослідженнях підкреслено, що медіаосвіта сприяє розвитку критичного мислення, навичок інформаційної безпеки та здатності орієнтуватися в сучасному медіапросторі [6; 16]. Згідно з підходами ЮНЕСКО та європейської освітньої політики, медіаосвіта охоплює роботу не лише з традиційними медіа, а й цифровими платформами, соціальними мережами та алгоритмічними системами поширення інформації. У цьому контексті медіаосвіта стає основою формування демократичного суспільства та інформаційної стійкості громадян [17].

Медіаграмотність визначають як сукупність умінь аналізувати, оцінювати та критично сприймати медіаконтент. Дослідники акцентують увагу на тому, що медіаграмотність передбачає здатність розпізнавати маніпулятивні технології, фейки, дезінформацію та пропагандистські нарративи [14]. У наукових працях також наголошено, що медіаграмотність є важливим компонентом медіакомпетентності та інформаційної культури особистості загалом.

Дослідник Дж. Поттер [23] виявив понад 400 окремих елементів у визначеннях поняття «медіаграмотність», що свідчить про відсутність єдиного концептуального стандарту в цій галузі. Хоча більшість науковців акцентують увагу на розвитку навичок, вони суттєво розходяться в поглядах на роль знань, поведінкових чинників та мотивації. На основі аналізу визначень медіаграмотності науковець виокремив шість основних категорій елементів, що формують це поняття: навички (когнітивні здібності), знання (фактологічна інформація), переконання (особиста інтерпретація), мотивація (внутрішнє спонукання, наприклад, скептицизм або цікавість), макроелементи (патерни й тенденції).

У європейському контексті медіаграмотність трактують як одну з ключових компетентностей для навчання впродовж життя. У документах Європейського Союзу вона пов'язана зі здатністю критично використовувати медіа, оцінювати достовірність джерел інформації та брати участь у цифровій комунікації. Особливого значення медіаграмотність набуває в умовах інформаційних війн і розвитку генеративного штучного інтелекту.

Цифрова грамотність є ширшим поняттям, що охоплює навички використання цифрових технологій, цифрових сервісів і мережевих ресурсів. В українських дослідженнях цифрову грамотність визначають як інтегровану здатність людини ефективно використовувати цифрові інструменти для навчання, професійної діяльності та комунікації [18]. Так, Н. Тілікіна підкреслює, що цифрова грамотність поєднує медійну, інформаційну та комп'ютерну грамотність, які є взаємодоповнювальними компонентами. Загалом цифрову грамотність розуміють як сукупність знань, умінь і ставлень, необхідних для безпечного, критичного та відповідального використання цифрових технологій у різних сферах життя. У сучасному науковому дискурсі цифрова грамотність розглядається не лише як технічна навичка, а як комплексна соціокультурна компетентність.

В Україні сформована потужна екосистема неформальної медіаосвіти. Вона представлена як державними ініціативами, так і проектами провідних громадських організацій (ГО «Детектор медіа», «Інтерньюз-Україна», АУП) на базі найбільших EdTech-платформ (Prometheus, EdEra, Дія.Освіта).

Серед державних та національних проектів виокремлюються такі, як:

- ✓ «Медіаграмотність у часи кризи» (на платформі Дія.Освіта) – флагманський серіал у форматі едьютейнменту (розважального навчання). Орієнтований на розвиток базової медіагігієни, розпізнавання ІПСО, фейків та маніпуляцій під час війни.
- ✓ «Цифрограм / Кіберграм» (на платформі Дія.Освіта) – національні комплексні інтерактивні тести-симулятори. Окремий великий блок питань у них присвячено інфогігієні, безпеці персональних даних та перевірці джерел.
- ✓ Національний тест з медіаграмотності (від проекту «Фільтр» МКіС) – щорічний масштабний онлайн-синхронний інтенсив (проводиться восени), який виконує роль масового експрес-зрізу знань та залучає сотні тисяч українців до мікронавчання.

Потужною є платформа Prometheus, де розміщені зокрема й безкоштовні академічні та базові онлайн-курси з медіаграмотності. Так, «Медіаграмотність: практичні навички» [11] – безкоштовний авторський курс політолога та дослідника гібридних воєн Євгена Магди. Орієнтований на інструментарій розпізнавання фейків, закони розвитку інформаційних потоків та логіку пропаганди. Цей курс, розміщений на платформі Prometheus, розрахований на широке коло користувачів, які прагнуть навчитися критично оцінювати інформацію, розпізнавати фейки та орієнтуватися в сучасному медіа-просторі. У межах навчання розглядаються питання виявлення фейків, розвитку критичного мислення, застосування маніпулятивних технологій у медіа, перевірки інформації, аналізу медіаконтенту та основних інформаційних загроз. Після завершення учасники отримують сертифікат.

«Медіаграмотність для освітян» [10] – спеціалізований безкоштовний 60-годинний онлайн-курс на Prometheus, покликаний навчити вчителів, викладачів, керівників шкіл, освітніх тренерів та інших педагогічних працівників інтегрувати критичне мислення в освітній процес та протидіяти дезінформації в академічному середовищі. Програма курсу включає розгляд таких питань: поняття та види медіа, вплив медіа на суспільство, особливості розвитку медіаосвіти в Україні та світі, стандарти журналістики, проблеми кібербулінгу, безпечного використання медіа, розвитку критичного мислення учнів та інформаційної безпеки. За результатами проходження курсу слухачам надається сертифікат.

«Інформаційна гігієна під час війни» [7] – практичний безкоштовний курс, що базується на методології волонтерської ініціативи «Як не стати овочем» (Оксани Мороз), сфокусований на алгоритмах роботи російської пропаганди та маніпуляціях у соцмережах. Цей освітній проєкт розміщений на платформі на Prometheus. Він розрахований на широку аудиторію громадян, які прагнуть забезпечити себе від пропаганди, дезінформації та інформаційних атак в умовах війни. У межах курсу розглядаються питання інформаційної безпеки під час воєнного стану, особливості російської пропаганди, механізми поширення дезінформації, психологічний вплив медіа, способи перевірки джерел, правила інформаційної гігієни та формування критичного сприйняття новин. Після проходження навчання учасникам видається відповідний сертифікат.

«Very Verified: онлайн-курс з медіаграмотності» [24] – один із найвідоміших та найстаріших курсів в Україні, розроблений IREX у партнерстві зі студією EdEra та Мінцифри. Наразі функціонує оновлена версія 2.0, адаптована до сучасних викликів. Цей онлайн-курс є безкоштовним освітнім проєктом, розміщеним на платформі EdEra. Курс орієнтований на широку аудиторію, зокрема школярів, студентів, педагогів, журналістів та всіх користувачів медіа, які прагнуть навчитися розпізнавати дезінформацію, фейки та маніпулятивний контент. У межах курсу розглядаються питання дезінформації та пропаганди, фактчекінгу, маніпуляцій у медіа, інформаційної безпеки, критичного мислення, мови ворожнечі, особливостей роботи алгоритмів соціальних мереж, а також методів перевірки джерел інформації. Після успішного завершення навчання учасники мають можливість отримати сертифікат.

Курси мають різний ступінь спеціалізації, тому пропонуємо таку класифікацію онлайн-курсів за цільовою аудиторією:

– загальнонаціональні проєкти (об'єднують усіх охочих) – «Медіаграмотність у часи кризи» (Дія.Освіта), «Цифрограм / Кіберграм» (Дія.Освіта), Національний тест з медіаграмотності (від проєкту «Фільтр» МКІС);

– академічні курси (навчання, зрізи знань) – «Медіаграмотність: практичні навички» (Prometheus), «Інформаційна гігієна під час війни» (Prometheus), «Very Verified: онлайн-курс з медіаграмотності» (EdEra) та ін.;

– професійно-орієнтовані – «Це вам не клікбейт!» (для журналістів, SMM-менеджерів, платформа EdEra), «Фактчек: довіряй-перевіряй» (для журналістів, платформа EdEra), «Захист персональних даних» (для державних службовців, платформа EdEra), «Години медіаграмотності» (для вчителів, платформа EdEra), «Медіаграмотність для освітян» (для вчителів, платформа Prometheus) тощо.

За типологією та форматом репрезентації контенту медіаосвітні проєкти можна розподілити на чотири групи:

1. Формат едьютейнменту / освітніх серіалів (наприклад, курси платформи Дія.Освіта).
2. Академічний MOOC-формат (Massive Open Online Courses – масові відкриті онлайн-курси) – із фіксованою структурою та тестами (наприклад, курси на платформах Prometheus, EdEra).
3. Гейміфіковані та інтерактивні проєкти (освітня онлайн-гра «Подумай двічі» на платформі EdEra; онлайн-гра «Медіазнайко» від Академії української преси; «Пригоди Літератуса» від Центру медіаіціатив, Вірменія; «Interland» пригондницька онлайн-гра від Google та ін.).
4. Синхронні масові експрес-ініціативи (Національний тест від «Фільтру»).

Методологія та формати навчання в аналізованих онлайн-курсах побудовані на принципах гнучкості навчання, інтерактивності та кейс-стаді. Так, курс «Very Verified 2.0» (EdEra) пропонує формат «кави» – від 5-хвилинного «Еспресо» до 20-хвилинної «Кави з круасаном». Практично в кожному з курсів є відеолекції, тести для самоперевірки та додаткові матеріали (чеклісти, конспекти) та приклади з життя: наприклад, курс «Медіаграмотність: практичні навички» базується на численних прикладах гібридної війни (табл. 1).

**Порівняльна характеристика онлайн-курсів із медіаграмотності в Україні
(станом на 1 березня 2026 р.)**

Назва курсу	Цільова аудиторія	Основна тематика	Тематичний акцент	Тривалість курсу	Сертифікація
«Very Verified: онлайн-курс з медіаграмотності»	Школярі, студенти, педагоги, журналісти, широка аудиторія	Дезінформація, пропаганда, фактчекінг, критичне мислення, інформаційна безпека, перевірка джерел	Медіаекосистема, маніпуляції	9–15 годин	Так
«Медіаграмотність: практичні навички»	Учителі, викладачі, освітні тренери, керівники закладів освіти	Виявлення фейків, маніпуляції, аналіз медіаконтенту, критичне мислення, інформаційні загрози	Гібридна війна, дезінформація	30 годин	Так
«Медіаграмотність для освітян»	Учителі, викладачі, освітні тренери, керівники закладів освіти	Медіаосвіта, стандарти журналістики, кібербулінг, інформаційна безпека, критичне мислення	Кібербулінг, медіаосвіта у школі	60 годин	Так
«Інформаційна гігієна під час війни»	Громадяни, користувачі медіа, освітяни	Інформаційна безпека, пропаганда, дезінформація, психологічний вплив медіа, перевірка джерел	Російська пропаганда, телеграм	15 годин	Так
«Це вам не клікбейт!»	Журналісти, SMM-менеджери, медійники	Маніпуляції в заголовках, медіаконтент, цифрові комунікації, відповідальне створення контенту	Інтерпретація соціологічних досліджень, протидія дезінформації та клікбейту	близько 4–5 годин	Так
«Фактчек: довіряй-перевіряй»	Журналісти, студенти медіаспеціальностей, широка аудиторія	Фактчекінг, перевірка інформації, виявлення фейків, робота з джерелами	Верифікація новин та заяв політиків	15 годин	Так
«Захист персональних даних»	Державні службовці, працівники установ, користувачі цифрових сервісів	Персональні дані, цифрова безпека, кіберзахист, інформаційна безпека	Юридична безпека особистих даних	15 годин	Так
«Години медіаграмотності»	Учителі, класні керівники, освітяни	Медіаграмотність у школі, критичне мислення, робота з інформацією, інтеграція медіаосвіти	Основи медіа, фактчекінг	близько 3–4 годин	Так

Загалом розвитком і впровадженням медіаграмотності в Україні займаються державні інституції, відомі громадські організації, міжнародні донори та провідні медіаексперти. Вони працюють над створенням освітніх курсів, протидією дезінформації та щорічним моніторингом стійкості суспільства (зокрема, через вимірювання національного Індексу медіаграмотності).

У структурі державних та національних проектів ключову роль відіграє «Фільтр» – національний проект із медіаграмотності Міністерства культури та стратегічних комунікацій України. Це головна державна платформа, яка об'єднує зусилля влади, громадського сектору та медіа, організовуючи щорічний Національний тест із медіаграмотності та масштабні інформаційні кампанії. Разом із ними Центр протидії дезінформації (ЦПД) при РНБО та Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при МКСК активно фокусуються на аналізі гібридних загроз, швидкому виявленні російських інформаційно-психологічних операцій та навчанні громадян розпізнавати маніпуляції під час війни.

Громадський сектор та аналітичні центри є надійною основою цієї системи, де ГО «Детектор медіа» виступає одним із головних аналітичних та просвітницьких центрів країни, детально аналізуючи український медіапростір, викриваючи фейки на дочірньому ресурсі MediaSapiens та регулярно проводячи фундаментальні дослідження рівня критичного мислення українців. Водночас Академія української преси є лідером у сфері впровадження інфомедійної грамотності в систему класичної освіти, адже тренери АУП десятиліттями навчають шкільних учителів, викладачів закладів вищої освіти та створюють підручники й методичні матеріали. Питаннями захисту прав журналістів, моніторингом дотримання професійних стандартів медіа та аналізом рівня загрози фейків в інтернет-виданнях системно займається ГО «Інститут масової інформації», а Центр демократії та верховенства права фокусується на юридичних аспектах, регулюванні соцмереж, протидії мові ворожнечі та адвокації цифрових прав. Важливий внесок роблять і провідні фактчекінгові ініціативи, такі як аналітична платформа «VoxCheck» та проект «StopFake», які не лише спростовують неправдиву інформацію, а й проводять тренінги з верифікації контенту для різних аудиторій. На міжнародному рівні діяльність підтримують потужні партнери та освітні платформи, зокрема IREX в Україні, яка реалізує масштабну програму «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» і спільно з освітньою платформою EdEra створила курс «Very Verified». Крім того, ПРООН та ЮНЕСКО в Україні системно фінансують та підтримують глобальні тижні медіаграмотності, регіональні освітні хаби та інтеграцію критичного мислення в повсякденне життя громад.

Паралельно з організаціями розвиток цієї сфери активно підтримують конкретні аналітики, дослідники та комунікаційники. Серед найбільш помітних фігур варто виокремити Галину Петренко, директорку ГО «Детектор медіа» та ключову експертку з моніторингу медіаспоживання й індексу медіаграмотності населення; Оксану Романюк, керівницю Інституту масової інформації, яка активно адвокує якісну журналістику та критикує неефективні міжнародні методології оцінювання медіапростору. Вагомий внесок робить Валерій Іванов, президент Академії української преси і один із перших, хто почав системно інтегрувати медіаосвіту в українські школи та університети. Популяризацією теми через гейміфікацію та освітні антифейкові ігри займається медіаекспертка Альона Романюк, засновниця популярної волонтерської ініціативи «НотаЄнота». Оксана Мороз (як засновниця волонтерської ініціативи «Як не стати овочем» та авторка книг і лекцій про інформаційну гігієну) простою мовою пояснює широкій аудиторії механіку роботи алгоритмів соцмереж та маніпуляцій. Дмитро Золотухін (експерт із питань інформаційних воєн та розвідки, ексзаступник міністра інформаційної політики) проводить глибокий аналіз сучасних медіатрендів. Завдяки синергії всіх цих людей та організацій Україна сьогодні вважається одним із світових лідерів у практичному фільтруванні дезінформації, а рівень стійкості суспільства до медіаманіпуляцій залишається стабільно високим навіть в умовах тривалих інформаційних атак.

Альтернативним та високоефективним інструментом формування інформаційної стійкості суспільства виступають онлайн-ігри з медіаграмотності, які трансформують процес засвоєння критичного мислення з теоретичної площини в практичну навичку. Відповідно до психологічної теорії щеплення знайомство з послабленою версією маніпулятивного прийому дозволяє людині виробити «когнітивні антитіла». Зокрема, у грі «Медіазнайко» користувач, проходячи шлях від споживача до творця медіа-продукту, детально вивчає анатомію фейку, а самостійне конструювання або деконструювання маніпулятивної новини в ігровому середовищі дозволяє гравцеві демістифікувати інструменти пропаганди та знизити власну вразливість до реальних інформаційних атак у майбутньому.

Крім того, критичне мислення потребує практичного тренування, яке забезпечує симуляція безпечного середовища для помилок. Ігри пропонують інтерактивні сценарії, де ціна помилки є мінімальною, оскільки гравець втрачає лише ігрові бали замість реальної дезінформації. Наприклад, у «Пригодах Літератуса» користувачі опиняються в ситуаціях, де потрібно розрізнити факти та судження або верифікувати джерела в умовах обмеженого часу, завдяки чому хибний крок веде не до репутаційних чи психологічних втрат, а до аналізу неправильного вибору, що активно стимулює рефлексію. Важливу роль відіграє також контекстуалізація кібербезпеки та етики, яскравим прикладом якої є гра «Interland» від Google. Цей симулятор переносить акцент на ширший контекст цифрового громадянства, де через подорож чотирма тематичними королівствами – як от Світ Річок, де навчають уникати фішингу, або Гора Уважності, присвячена безпечному обміну даними – гравець наочно візуалізує потенційні загрози. У такий спосіб конкретні абстрактні поняття, зокрема кібербулінг, витік даних та соціотехнічні маніпуляції, набувають форми зрозумілих ігрових механізмів та успішно інтегруються у свідомість користувача.

Серед іншого, окремої уваги потребують посібники, підручники, гайди з медіаграмотності. Втім, варто згадати оригінально побудований мультимедійний онлайн-посібник «МедіаДрайвер» від Детектор Медіа [12]. Він є інноваційним освітнім проектом, спрямованим на формування медіаграмотності та розвиток критичного мислення серед підлітків і широкої аудиторії користувачів. Містить 16 інтерактивних тематичних модулів, які систематизують ключові аспекти функціонування сучасного медіапростору, зокрема еволюційні процеси медіасистем, роботу з фото- та відеоконтентом, методіку верифікації та опрацювання візуального контенту, виявлення маніпуляцій, фейків і пропаганди, а також інструментарій забезпечення кібербезпеки. Методологічна специфіка посібника полягає в інтеграції вербальних компонентів із мультимедійною наочною (інфографікою, анімаційними елементами, відеоматеріалами) та засобами комп'ютерного тестування, що оптимізує когнітивні процеси засвоєння знань. Важливим інтенсифікатором навчання виступає гейміфікація освітнього процесу, реалізована через систему підсумкового оцінювання: після проходження тестів користувачі можуть отримати символічне «Посвідчення медіадрайвера», яке засвідчує рівень опанування матеріалу. Концептуально проєкт спрямований на комплексне формування критичного мислення, навичок раціонального медіаспоживання та відповідальної комунікативної поведінки суб'єктів в інформаційному соціумі. Прагматичний аспект посібника виявляється в адаптації дидактичного матеріалу до специфіки сприйняття молодіжної групи шляхом оптимізації мовних засобів, візуалізації та впровадження інтерактивних педагогічних технологій. Міждисциплінарний характер дослідження та розробки забезпечено синергетичною взаємодією авторського колективу, до складу якого увійшли з мас-медіа, педагогіки та цифрових комунікацій. З огляду на це, зазначений ресурс є інноваційним інструментом неформальної медіаосвіти, що ефективно поєднує теоретико-аналітичну, дескриптивну та праксеологічну функції.

Емпіричною базою цієї наукової статті стали результати опитування студентів, проведеного під час викладання інтегрованих курсів із медіаграмотності. Проведене авторками опитування засвідчує активну зацікавленість онлайн-курсами. Анкетування проведено серед студентів 4 курсу бакалаврату та 1 курсу магістратури гуманітарних спеціальностей запорізьких закладів вищої освіти (ХНА, ЗНУ, НУ «ЗП»). Так, із 53 студентів, які проходили університетські курси з

медіаграмотності, 44 – пройшли також онлайн-курси. Результати опитування засвідчують, що основною мотивацією участі респондентів у заходах із медіаграмотності стало прагнення до навчання, яке обрали 41 особа. Такий показник свідчить про високий рівень зацікавленості студентської аудиторії у здобутті нових знань та розвитку компетентностей у сфері медіаосвіти. Водночас респонденти могли обрати кілька відповідей, тож 20 із 50 визначили метою участі також і професійний розвиток, що демонструє усвідомлення практичної значущості медіаграмотності для майбутньої професійної діяльності. Дещо менша кількість опитаних – 17 осіб – пов’язує участь із потребою забезпечення безпеки в інформаційному середовищі, що вказує на актуалізацію проблеми захисту від дезінформації, маніпулятивного контенту та інформаційних загроз. Особисту зацікавленість як мотив участі зазначили 9 респондентів, що свідчить про наявність внутрішньої мотивації до поглиблення знань у сфері медіакомунікації. Загалом отримані результати підтверджують домінування освітньо-пізнавальних мотивів участі студентів у заходах із медіаграмотності та засвідчують зростання усвідомлення важливості медіаосвіти в сучасному інформаційному суспільстві.

Відповідно до результатів опитування було визначено зацікавленість запропонованими темами. Найбільшу практичну цінність для учасників виявив блок, присвячений критичному мисленню, який обрали 34 особи. Дещо меншу, проте також високу затребуваність продемонстрували теми фактчекінгу та цифрової безпеки, які відзначили 30 та 29 респондентів відповідно. Окрім цього, значна частина аудиторії вказала на важливість розгляду конкретних прикладів у межах кейс-стаді, що зафіксовано у відповідях 25 опитаних. Вивчення особливостей роботи алгоритмів соціальних мереж вважають корисним 19 учасників анкетування. Найменший інтерес серед запропонованих варіантів викликав напрям OSINT, який обрали лише 7 осіб. Оскільки респонденти мали можливість обирати кілька варіантів одночасно, загальна кількість відповідей перевищує чисельність вибірки, що свідчить про комплексну зацікавленість учасників у кількох суміжних темах.

Відповідаючи на питання «Чи змінився ваш підхід до споживання інформації після проходження курсу?», 47,2 % відповіли «так»; відповідно 52,8 % визначили, що підхід до споживання інформації частково змінився; жоден із опитуваних не надав відповідь «ні» (рис. 1).

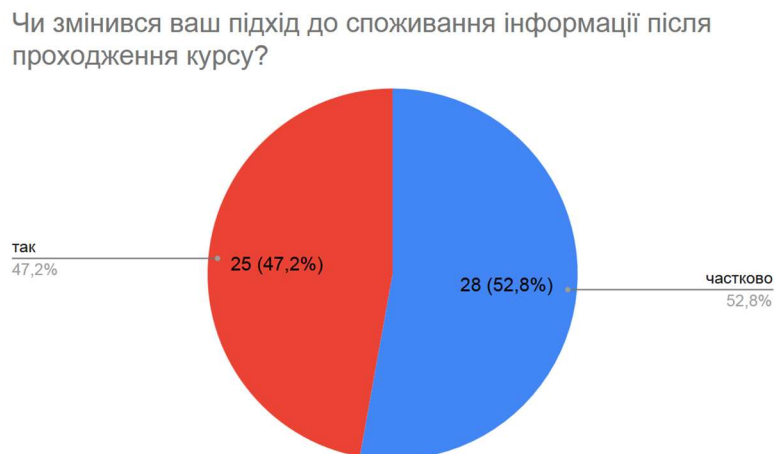

Рис. 1. Самооцінка ефективності пройдених студентами онлайн-курсів

За ствердженням учасників опитування, найбільш ефективним форматом навчання медіаграмотності є змішаний (рис. 2). Це підтверджують і досвід викладацької діяльності та навчально-методичні рекомендації. Адже змішаний формат навчання з медіаграмотності є високоєфективним завдяки поєднанню теоретичної бази в онлайн-середовищі з інтерактивною практикою під час аудиторних занять. Дистанційний компонент надає учасникам змогу гнучко та у власному темпі опанувати базові поняття, такі як алгоритми соцмереж чи інструменти OSINT. Своєю чергою, «живі» вебінари забезпечують дискусії та командний розбір практичних кейсів (кейс-стаді), що критично важливо для розвитку навичок фактчекінгу. Такий підхід значно підвищує рівень залученості слухачів, оскільки вони мають можливість одразу застосувати отримані знання для аналізу реального медіаконтенту. У підсумку синергія індивідуального цифрового навчання та групової взаємодії забезпечує глибоке засвоєння матеріалу та формування стійкого критичного мислення.

Рис. 2. Оцінка ефективності формату навчання

Аналіз результатів оцінювання готовності респондентів рекомендувати подібні навчальні курси іншим особам свідчить про високу суб'єктивну цінність пройдені програми серед слухачів. Загальна вибірка дослідження охоплює 53 учасники, думки яких розподілилися між двома основними варіантами відповідей. Більшість опитаних (40 осіб) висловила однозначну ствердну позицію, підтвердивши свій намір рекомендувати курс. Певні коливання або часткову готовність продемонстрували 13 учасників анкетування, які обрали варіант з компромісною оцінкою «частково». Водночас варіант, який передбачав повну відмову від рекомендації навчання, не був обраний жодним респондентом. Отримані емпіричні дані дають підстави стверджувати про загальну задоволеність аудиторії якістю та змістовим наповненням онлайн-курсів, оскільки критичні зауваження, які б спонукали до негативної відповіді, у межах цієї групи відсутні.

Крім того, на запитання «Чи використовуєте ви отримані знання у щоденному житті?» 30 учасників опитування обрали відповідь «так, часто»; 23 особи відповіли «іноді, час від часу»; жоден із учасників не обрав відповідь «ні, не використовую».

Аналіз відкритих відповідей респондентів щодо розширення тематичного наповнення сучасних курсів із медіаграмотності надав змогу виявити ключові запити аудиторії, серед яких домінує проблематика розвитку новітніх технологій. Найбільш вираженим є запит на інтеграцію тем, пов'язаних із функціонуванням штучного інтелекту в повсякденному житті, зокрема механізмів генерації текстового й візуального контенту, використання інструментів ШІ, а також методів ідентифікації штучно створених матеріалів. Серед запитів є також питання про загрози, зумовлені технологією дипфейків, та необхідності формування навичок розпізнавання підроблених фото- й відеоматеріалів. Важливим вектором удосконалення освітніх програм респонденти вважають детальний розбір структури пропаганди та маніпуляцій, зокрема через аналіз іноземного досвіду та залучення актуальних практичних кейсів (кейс-стаді). Значний інтерес викликає також вивчення специфіки популярних цифрових платформ («ТікТок», «Телеграм», «Інстаграм»), де окремими предметами аналізу мають стати алгоритми рекомендацій соціальних мереж, способи перевірки джерел інформації, а також аспекти кібербезпеки й захисту персональних даних. Також учасники опитування виявляють цікавість щодо психологічного та емоційного впливу медіа на психіку людини та висловлюють інтерес до опанування навичок створення власного безпечного й якісного медіаконтенту. Поодинокі відповіді вказують на вичерпність та актуальність уже наявного в курсі матеріалу, проте загальна тенденція відповідей свідчить про гостру потребу в адаптації навчання до стрімких змін у цифровому середовищі.

IV. Висновки

У сучасному українському інформаційному просторі медіаосвіта та медіаграмотність перетворилися на важливий елемент формування інформаційної стійкості суспільства в умовах гібридних загроз, інформаційних воєн, дезінформації та стрімкого розвитку цифрових технологій. Проведене дослідження засвідчило, що саме неформальна освіта завдяки своїй гнучкості, мобільності, практикоорієнтованості та здатності швидко реагувати на актуальні виклики стала одним із ключових механізмів розвитку критичного мислення й цифрової культури громадян.

В Україні сформувалася цілісна екосистема неформальної медіаосвіти, представлена державними ініціативами, громадськими організаціями, міжнародними партнерами та цифровими освітніми платформами. Найбільш вагомими сегментами цього процесу є проекти «Фільтр», «Very Verified», «Медіаграмотність: практичні навички», «Медіаграмотність для освітян», «Інформаційна гігієна під час війни», а також діяльність Академії української преси, ГО «Детектор медіа», IREX, EdEra, Prometheus та інших організацій. Аналіз змісту курсів засвідчив їхню орієнтацію на розвиток навичок фактчекінгу, верифікації інформації, розпізнавання маніпулятивних технологій, забезпечення цифрової безпеки та формування відповідального медіаспоживання.

У ході дослідження запропоновано класифікацію сучасних українських медіаосвітніх проєктів за цільовою аудиторією та типологією контенту. Визначено, що найбільш поширеними форматами є академічні масові онлайн-курси (МООС), едьютейнмент, інтерактивні та гейміфіковані проєкти, а також синхронні масові експрес-ініціативи. Використання гейміфікації, інтерактивних симуляцій, кейс-стаді та мультимедійних технологій суттєво підвищує ефективність засвоєння знань і сприяє формуванню практичних навичок критичного аналізу медіаконтенту.

Результати проведеного анкетування студентської аудиторії підтвердили високий рівень зацікавленості молоді в проходженні онлайн-курсів із медіаграмотності та засвідчили позитивний вплив таких програм на зміну підходів до споживання інформації. Найбільш затребуваними тематичними напрямками виявилися критичне мислення, фактчекінг, цифрова безпека, аналіз алгоритмів соціальних мереж, а також розпізнавання ШІ-генерованого контенту й дипфейків. Це свідчить про необхідність подальшої адаптації медіаосвітніх програм до новітніх технологічних викликів та цифрових трансформацій.

Отже, неформальна медіаосвіта в Україні виконує не лише освітню, а й стратегічну суспільну функцію, сприяючи формуванню інформаційної безпеки, розвитку критичного мислення та підвищенню стійкості громадян до маніпулятивних впливів. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні ефективності окремих цифрових інструментів і гейміфікованих моделей навчання, а також у розробленні інноваційних методик формування ШІ-грамотності та цифрової компетентності в умовах розвитку генеративного штучного інтелекту.

Список використаної літератури

1. Академія української преси : офіційний сайт. URL: <https://www.aup.com.ua/> (дата звернення: 02.03.2026).
2. Бессараб А. О., Волинець Г. М. Медіаосвітні проєкти Італії в контексті формування критичного мислення та цифрової комунікації. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2026. № 1(65). С. 136–143. DOI: [http://dx.doi.org/10.32840/cru2219-8741/2026.1\(65\).18](http://dx.doi.org/10.32840/cru2219-8741/2026.1(65).18).
3. Гуменюк Л., Потапова В. Практична медіаграмотність : посіб. для бібліотекарів / за ред. О. Волошенюк. Київ : Академія української преси, 2015. 84 с.
4. Довженко О., Єгорова А., Іванова Т., Миський В., Потапова В., Юричко А. Медіаграмотність під час війни: теорія, методика та інтерактив. Київ : Академія української преси, 2024. 176 с.
5. Досенко А. К., Масімова Л. Г. Трансформація підготовки майбутніх журналістів в умовах війни та цифрових викликів. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2026. № 1(65). С. 144–150. DOI: [http://dx.doi.org/10.32840/cru2219-8741/2026.1\(65\).19](http://dx.doi.org/10.32840/cru2219-8741/2026.1(65).19).
6. Іванов В., Волошенюк О. Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд. Київ : АУП, 2012. 58 с.
7. Інформаційна гігієна під час війни. Онлайн-курс. *Prometheus*. URL: <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/information-hygiene-during-war/> (дата звернення: 02.03.2026).
8. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. А. Найдьонової, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016. 16 с. URL: <http://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8.pdf> (дата звернення: 02.03.2026).
9. Кость С. Теоретичні поняття і терміни медіаосвіти. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 178–186. URL: <https://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/psychology/article/view/151/146> (дата звернення: 02.03.2026).
10. Медіаграмотність для освітян. Онлайн-курс. *Prometheus*. URL: <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/mediagramotnist-dlya-osvityan/> (дата звернення: 02.03.2026).
11. Медіаграмотність: практичні навички. Онлайн-курс. *Prometheus*. URL: <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/mediagramotnist-praktichni-navichki/> (дата звернення: 02.03.2026).
12. МедіаДрайвер : онлайн-посібник. URL: <http://mediadrivervonline/book/> (дата звернення: 02.03.2026).
13. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / ред.-упор. В. Іванов, О. Волошенюк ; за наук. ред. В. Різуна. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с.
14. Руденко Ю., Овчаренко В. Аналіз закордонного досвіду формування медіаграмотності молоді. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2022. Т. 10. № 6. С. 45–51
15. Семенюта І., Данишкова Н. 69% українців мають вищий за середній або високий рівень медіаграмотності. *Детектор медіа*. 13 березня 2026. URL: <https://ms.detector.media/mediadoslidzhennya/post/39012/2026-03-13-69-ukrainsiv-mayut-vyshchyyu-za-seredniy-abo-vysokyy-riven-mediagramotnosti-doslidzhennya-detektora-media/> (дата звернення: 20.03.2026).
16. Сокол Т. Медіаосвіта та медіаграмотність як критерії демократичного суспільства. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2018. № 1(12). С. 321–326.
17. Терепищій С., Костенко А., Богомаз О. Наукові підходи до медіаграмотності освітян. *Вища освіта України*. 2021. № 2. С. 53–59.

18. Тілікіна Н. Медіа-, інформаційна і комп'ютерна грамотність як компоненти цифрової грамотності. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2021. Вип. 29. С. 46–56.
19. Bessarab A., Penchuk I., Babenko V., Volynets G., Pihura A. Combating information and psychological operations through youth media and information literacy development. *Metaverse Basic and Applied Research*. 2025. Vol. 4. Article 183. DOI: 10.56294/mr2025183.
20. Bessarab A., Penchuk I., Mykytiv H., Tregub A., Madei A., Kozachok O. The role of journalism teachers in the media literacy development. *Journal of Higher Education Theory and Practice*. 2022. Vol. 22. № 9. DOI: 10.33423/jhetp.v22i9.5377.
21. Butyrina M., Hyrina T., Penchuk I., Bondarenko I., Skurtul G., Tiapkina N. The development of innovative media education styles in the era of information and communication technologies. *Journal of Curriculum and Teaching*. 2022. Vol. 11. № 1. P. 195–207. DOI: 10.5430/jct.v11n1p195.
22. Mitchuk O., Penchuk I., Podluzhna N., Malovichko O., Shirobokova O., Tregub A. Changes in social communication as a tool of social work under the influence of digitalization. *Estudios de Economía Aplicada*. 2021. Vol. 39. № 3. DOI: 10.25115/eea.v39i3.4717.
23. Potter J. Analysis of definitions of media literacy. *Journal of Media Literacy Education*. 2022. № 14(2). P. 27–43. URL: https://www.researchgate.net/publication/362511758_Analysis_of_definitions_of_media_literacy (дата звернення: 02.03.2026).
24. Very Verified: онлайн-курс з медіаграмотності. *EdEra*. URL: <https://study.edera.com/uk/courses/course/6177> (дата звернення: 02.03.2026).

References

1. Akademiia ukrainsoi presy. Retrieved from <https://www.aup.com.ua/> [in Ukrainian].
2. Bessarab A., & Volynets, G. (2026). Media Education Projects in Italy in the Context of the Formation of Critical Thinking and Digital Communication. *Derzhava ta rehiony. Seriya: Sotsialni komunikatsii*, 1(65), 136–143. [http://dx.doi.org/10.32840/cpu2219-8741/2026.1\(65\).18](http://dx.doi.org/10.32840/cpu2219-8741/2026.1(65).18) [in Ukrainian].
3. Humeniuk, L., Potapova, V. (2015). *Praktychna mediahramotnist : posib. dlia bibliotekariv*. Kyiv: Akademiia ukrainsoi presy. 84 s. [in Ukrainian].
4. Dovzhenko, O., Yehorova, A., Ivanova, T., Miskyi, V., Potapova, V., & Yurychko, A. (2024). *Mediahramotnist pid chas viiny: teoriia, metodyka ta interaktyv*. Kyiv: Akademiia ukrainsoi presy. 176 s. [in Ukrainian].
5. Dosenko, A., & Masimova, L. (2026). Transforming the Training of Future Journalists in the Context of War and Digital Challenges. *Derzhava ta rehiony. Seriya: Sotsialni komunikatsii*, 1(65), 144–150. DOI: [http://dx.doi.org/10.32840/cpu2219-8741/2026.1\(65\).19](http://dx.doi.org/10.32840/cpu2219-8741/2026.1(65).19) [in Ukrainian].
6. Ivanov, V., & Volosheniuk, O. (2012). *Mediaosvita ta mediahramotnist: korotkyi ohliad*. Kyiv: AUP. 58 s. [in Ukrainian].
7. *Informatsiina hihiena pid chas viiny*. Onlain-kurs. Prometheus. Retrieved from <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/information-hygiene-during-war/> [in Ukrainian].
8. Naidonovoi, L. A., Sliusarevskiy, M. M. (2016). (Eds.). *Kontseptsiia vprovadzhennia mediaosvity v Ukraini (nova redaktsiia)*. Kyiv. 16 s. Retrieved from <http://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8.pdf> [in Ukrainian].
9. Kost, S. (2017). Teoretychni poniattia i termyny mediaosvity. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*, 1, 178–186. Retrieved from <https://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/psychology/article/view/151/146> [in Ukrainian].
10. *Mediahramotnist dlia osvitan*. Onlain-kurs. Prometheus. Retrieved from <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/mediagramotnist-dlya-osvityan/> [in Ukrainian].
11. *Mediahramotnist: praktychni navychky*. Onlain-kurs. Prometheus. Retrieved from <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/mediagramotnist-praktichni-navichki/> [in Ukrainian].
12. *MediaDriver: onlain-posibnyk*. Retrieved from <http://mediadrivier.online/book/> [in Ukrainian].
13. Rizun, V. (2012). (Eds.). *Mediaosvita ta mediahramotnist : pidruchnyk*. Kyiv: Tsentri vilnoi presy. 352 s. [in Ukrainian].
14. Rudenko, Yu., & Ovcharenko, V. (2022). Analiz zakordonnoho dosvidu formuvannia mediahramotnosti molodi. *Osvita. Innovatyka. Praktyka*, 10, 6, 45–51. [in Ukrainian].
15. Semeniuta, I., & Dankova, N. (13 Mach, 2026). 69% ukraintsiv maiut vyshchyi za serednii abo vysokyi riven mediahramotnosti. *Detektor media*. Retrieved from <https://ms.detektor.media/mediadoslidzhennya/post/39012/2026-03-13-69-ukraintsiv-mayut-vyshchyy-za-seredniy-abo-vysokyy-riven-mediagramotnosti-doslidzhennya-detektora-media/> [in Ukrainian].
16. Sokol, T. (2018). Mediaosvita ta mediahramotnist yak kryterii demokratychnoho suspilstva. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Seriya: Politolohiia*, 1(12), 321–326 [in Ukrainian].
17. Terepyschyi, S., Kostenko, A., & Bohomaz, O. (2021). Naukovi pidkhody do mediahramotnosti osvitan. *Vyshcha osvita Ukrainy*, 2, 53–59 [in Ukrainian].

18. Tilikina, N. (2021). Media-, informatsiina i komp'uterna hramotnist yak komponenty tsyfrovoyi hramotnosti. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. Serii ekonomichna. Serii yurydychna*, 29, 46–56 [in Ukrainian].
19. Bessarab, A., Penchuk, I., Babenko, V., Volynets, G., & Pihura, A. (2025). Combating information and psychological operations through youth media and information literacy development. *Metaverse Basic and Applied Research*, 4. Article 183. DOI: 10.56294/mr2025183 [in English].
20. Bessarab, A., Penchuk, I., Mykytiv, H., Tregub, A., Madei, A., & Kozachok, O. (2022). The role of journalism teachers in the media literacy development. *Journal of Higher Education Theory and Practice*, 22, 9. DOI: 10.33423/jhetp.v22i9.5377 [in English].
21. Butyrina, M., Hyrina, T., Penchuk, I., Bondarenko, I., Skurtul, G., & Tiapkina, N. (2022). The development of innovative media education styles in the era of information and communication technologies. *Journal of Curriculum and Teaching*, 11, 1, 195–207. DOI: 10.5430/jct.v11n1p195 [in English].
22. Mitchuk, O., Penchuk, I., Podluzhna, N., Malovichko, O., Shirobokova, O., & Tregub, A. (2021). Changes in social communication as a tool of social work under the influence of digitalization. *Estudios de Economía Aplicada*, 39, 3. DOI: 10.25115/eea.v39i3.4717 [in English].
23. Potter, J. (2022). Analysis of definitions of media literacy. *Journal of Media Literacy Education*, 14(2), 27–43. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/362511758_Analysis_of_definitions_of_media_literacy [in English].
24. Very Verified: onlain-kurs z mediahramotnosti. *EdEra*. Retrieved from <https://study.ed-era.com/uk/courses/course/6177> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.04.2026.

Received 04.04.2026.

Bessarab A., Volynets G. Non-Formal Education as a Tool for Developing Media Literacy and Critical Thinking in Contemporary Media Culture: The Ukrainian Context

The purpose of the article is to provide a comprehensive analysis of contemporary non-formal media education practices in Ukraine, online courses, and digital educational platforms in the context of developing media literacy, critical thinking, and citizens' information resilience under conditions of hybrid threats, information warfare, disinformation, and the rapid development of generative artificial intelligence.

Research methodology. The study applies content analysis of official Ukrainian media education platforms, a comparative method for comparing the formats and thematic areas of online courses, a critical analysis of scientific discourse on media education and media literacy, and an empirical method involving the collection and analysis of primary data through surveys of university students. The methods of generalization and systematization were used to develop a typology of contemporary media education projects and determine their functions within the system of non-formal education.

Results. The article analyzes the current state of non-formal media education development in Ukraine and identifies its role in shaping critical thinking, digital culture, and personal information security. The activities of governmental, public, and international institutions in the field of media literacy are examined, including the projects «Filter», «Very Verified», «Media Literacy: Practical Skills», «Media Literacy for Educators», and «Information Hygiene During Wartime». It has been established that contemporary online courses are focused on developing fact-checking skills, information verification, recognition of manipulative techniques, digital security, and understanding social media algorithms. The authors propose a classification of media education projects according to their target audiences and content typology. The main formats of non-formal media education are identified, including MOOCs, edutainment, interactive and gamified projects, and synchronous express initiatives. Considerable attention is paid to the role of game mechanics and interactive simulations in developing resilience to disinformation. The results of the student survey demonstrate a high level of interest in media literacy courses and confirm the positive impact of such training on changing approaches to information consumption. Respondents identified critical thinking, fact-checking, digital security, social media algorithms, and AI-generated content detection as the most practically valuable topics.

The novelty of the study lies in the comprehensive analysis of the contemporary ecosystem of non-formal media education in Ukraine under conditions of digital transformation and hybrid information threats. The article systematizes current Ukrainian online media literacy courses, proposes their typology according to format and target audience, and identifies the specifics of using gamification, interactive practices, and digital platforms in developing critical thinking and citizens' information resilience.

The practical significance of the study lies in the possibility of using its results for developing new media literacy courses, improving non-formal education programs, integrating digital tools and gamified methods into the educational process, and creating strategies to counter disinformation and foster critical thinking among different age and social groups. The materials of the article may be useful for educators, trainers, journalists, media experts, researchers in social communications, and organizers of educational projects.

Key words: media education, media literacy, critical thinking, non-formal education, digital literacy, disinformation, fact-checking, online courses, information security, artificial intelligence.